

Om de kwaliteit van het eigen proces

Minicollege bij de ondertekening van het Regenboogakkoord 2019-2022

Hoe breng je als gemeente scholen in beweging zodat ze voldoen aan de kerndoelen over seksuele diversiteit? Een paar weken geleden kwam in het nieuws dat een gemeente een anoniem meldpunt wil instellen voor geen of slechte voorlichting. Ik heb tien jaar ervaring met scholen te mobiliseren om aandacht te geven aan seksuele diversiteit en ik kan zeggen dat dat een niet gemakkelijke opgave is. Toch vind ik dit meldpunt een minder goed voorbeeld. Graag bepleit ik dat bij een beoordeling over voorlichting over seksuele diversiteit het proces dat een school aangaat belangrijker is dan wat de school wel of niet doet. En dat we de kwaliteit van dat proces dienen te stimuleren. Laat het nu zo zijn dat de Inspectie van het Onderwijs juist daarop let. Ik wil u zes overwegingen meegeven om erover na te denken hoe scholen in dat proces beter geholpen zijn.

De eerste is: help scholen om bij zichzelf de behoefte naar ondersteuning helder te krijgen.

Dit is een kwestie van bestuur. Als landelijke partijen voor onderwijs en seksuele diversiteit kwamen we erachter dat we twee geheven vingertjes naar het onderwijs moeten laten zakken. Niet meer: 'Jullie doen het niet goed genoeg'. Niet langer: 'Wij weten hoe jullie het beter kunnen doen'. Ik ken een gemeenteambtenaar die al jaren de scholen langsgaat. Hij vraagt ze: Wat gun jij je leerlingen? En hoe vertaal je dat morgen in actie naar en reactie op de leerlingen? Dat is de grondhouding waar scholen mee verder kunnen.

Als voorbeeld neem ik de leraar Duits, die ik onlangs sprak. In zijn verhaal wordt de behoefte van zijn school langzaam duidelijk. Hij vindt het belangrijk dat zijn leerlingen leren omgaan met diversiteit. Daarom bespreekt hij, soms, de homoseksualiteit in het levensverhaal van Duitse dichters. Hij is ervan op de hoogte dat zijn collega Biologie ook iets uit over seksuele diversiteit uitlegt. Ook denkt hij dat het bij maatschappijleer wel aan de orde komt, helemaal exact weet hij het niet. Tijdens een jaarlijkse projectweek voor de derde klassen geven lhbt-voorlichters gastlessen, die persoonlijke verhalen maken indruk. De school viert Paarse Vrijdag, vrolijk en leuk. Dit is een activiteit die de GSA op zijn school organiseert. Verder doet de GSA niet zoveel als op andere scholen.

Dit is een school die best al wat doet, toch? Toch kan deze retorische vraag misleidend zijn. Laten we ons realiseren dat het gaat om de kwaliteit van het proces. Een Islamitische school die voor het eerst voorlichting door een moslim, Jood en homoseksueel organiseert, kan verder zijn in het eigen proces dan een school waar een GSA geen enkel probleem vormt.

Hoe kijk je er nu zelf tegenaan, vraag ik de leraar Duits. Hij zegt: we moeten er meer mee. Drie maanden geleden kwam in de brugklas een leerling uit de kast, die in transitie wil. Van het zorgteam krijgt hij alle aandacht. Hij gaat nu een beetje zijn eigen weg. Via via hoor ik wel eens dat hij in de wandelgangen regelmatig uitgescholden en af en toe getreiterd wordt. Trouwens, zegt de leraar, hier op school wordt nog best veel met 'homo' gescholden. Eigenlijk weet ik niet goed wanneer en hoe ik daarop moet reageren. Hoeveel moet ik überhaupt van het onderwerp afweten om er het gesprek over te kunnen voeren? Er zijn klassen met leerlingen van verschillende achtergrond en beginopvatting. Ik ben bang dat als ik het in die klassen probeer, de emoties zullen gaan oplopen. Leerlingen zijn soms hard en kwetsend in het uiten van hun mening. Sommigen zeggen openlijk dat ze homoseksualiteit vies vinden. Wat doe ik dan? Dan dus liever even niets. Ik heb gevoel dat het anders onveiliger zou worden.

Kun je het hierover hebben in je team, vraag ik. Nou ja, zegt hij, in ons team vinden we zeker wel dat we allen gelijk zijn. Dat we zo ook met elkaar moeten omgaan. – Even tussendoor en dat is wel grappig: zo’n antwoord krijg je vaak als eerste. Een persoonlijk vermoeden hoe het misschien is (en eigenlijk is dat al het antwoord.) Maar mijn leraar Duits is toch wat opener dan gemiddeld. – Hij vervolgt: toch weet ik dat binnen ons team verschillend gedacht wordt over dit onderwerp. Op de een of andere manier worden we ervan weerhouden om daar met elkaar open over te zijn. We hebben het er met elkaar niet over hoe we er persoonlijk in staan. Ook niet of nauwelijks over de vaardigheden waaraan we eigenlijk bij de leerlingen willen werken. En hoe we aansluiten bij de opvoeding van ouders, die er natuurlijk net zo verschillend over denken. Ik durf zeker niet mijn collega erop aan te spreken als hij sommige jongens mietje noemt.

Wat heeft zijn school nodig? Die vraag is nog niet zo makkelijk te beantwoorden. Omdat op verschillende niveaus iets speelt. En dat hoeft mijns inziens ook niet: de school zal er zelf een antwoord op moeten geven, dat heeft het meeste leereffect. Voor een gemeente is het belangrijkste om daar een beetje feeling mee te krijgen. Omdat je anders gemakkelijk de plank mislaat in het onderwijs. Help de scholen de eigen vraag helder te krijgen. Laten we eens verkennen hoe je dat nog verder kan versterken.

Mijn tweede overweging is: help scholen om de wettelijke opdrachten met elkaar te verbinden. Dit is een kwestie van beleid. Het is ook urgent. Scholen worden in Nederland overvoerd met een opeenstapeling van wettelijke opdrachten en verlangens van thema-pressiegroepen. Qua wettelijke opdrachten: de kerndoelen (2012), Wet veiligheid op school (2015), wet Burgerschap (2019) en het nieuwe curriculum (2020). Voor het eigen gevoel moet de school iedere keer weer iets nieuws. In de hectiek van elke dag. Dus gaan scholen afvinken. En dat is nu juist wat niemand wil. Al die opdrachten waren bedoeld om de kwaliteit te verbeteren. Die opdrachten met elkaar in verbinding brengen, helpt je tevens als gemeente om niet aan de leiband te lopen van één enkele belangenorganisatie. Die organisaties zijn

nodig. Maar er zijn wel tientallen organisaties die iets van scholen willen. Vanuit hun onderwerp: allemaal terecht. Zeker in het Nederlandse stelsel staat die band om het hoofd van scholen best strak. Want iedere keer moet je als school weer het wiel opnieuw uitvinden hoe je een onderwerp integreert. En wie heeft daar de tijd voor? Precies... Als beleidsmakers kun je helpen. Door te trechteren, langs de lijnen van de wettelijke kaders.

Hoe doe je dat? De kennisontwikkeling hierin heeft niet stilgestaan de afgelopen jaren. We weten nu beter hoe het onderwerp gender- en seksuele diversiteit samenhangt met sociale veiligheid. Met algemene vaardigheden op het vlak van seksualiteit, zowel voor leraren als voor leerlingen. We weten hoe je het onderwerp gemakkelijk kan bespreken als één van de maatschappelijk gevoelige onderwerpen. Waarmee je als leraar bij uitstek burgerschap met je leerlingen kan oefenen. We zijn er nog niet. Maar we hebben grote stappen gemaakt.

Die winst heeft te maken met mijn derde en vierde overweging. Deze twee neem ik even samen. De derde: stimuleer specifiek inzicht om algemene factoren van aandacht te kunnen laten werken. De vierde: zet in bij algemene factoren van aandacht, om homoreclame te voorkomen. Die twee hangen samen. De derde overweging is er één van de inhoud. De vierde weer één van beleid.

Bij Stichting School & Veiligheid zijn we eigenlijk voortdurend bezig die kennisbrug te bouwen. In 2017 ging de PO-Raad en VO-raad mee in de beweging hoe aandacht voor seksuele diversiteit een essentieel onderdeel is van de zorg voor sociale veiligheid. Daarin leerden wij – samen met COC Nederland, EduDivers en de onderwijsvakbonden – hoe de aandacht voor seksuele diversiteit kan beginnen bij generieke vaardigheden van leraren en generieke ontwikkeltaken van leerlingen. Waar het van leraren om een bijzondere zelfreflectie vraagt. En als je als school niet weet waar te beginnen: wat dan de succesfactoren zijn. Iets later kwamen we met een overkoepelende visie hoe scholen kunnen werken aan seksuele integriteit. In die visie vormt aandacht voor gender- en seksuele diversiteit het uitgangspunt.

En wordt uitgewerkt wat het van de school vraagt om een positief klimaat te scheppen voor bewust, verantwoordelijk en met respect omgaan met de seksualiteit van jezelf en die van de ander. De komende maanden werken we uit wat dat weer betekent voor het pedagogisch handelen van de leraar en voor het leraarschap. Ten slotte trainen we doorlopend docententeams, zodat ze maatschappelijk gevoelige onderwerpen terloops en in lessen durven te bespreken.

Ik wil die twee overwegingen illustreren aan de hand van het voorbeeld: schelden met homo, flikker of mietje. Dit is een van de meest voorkomende scheldwoorden op school. Het meest lastig om tegen te gaan. En toch signaal van een sfeer die grote sociale afstand laat zien naar lhbt+leerlingen toe.

Homopesten is een vorm van pesten. Scholen zeggen wel eens: we maken geen uitzondering, we gaan alle vormen van pesten tegen. Dus als homopesten vóórkomt, zeggen we er iets van, en daarmee is het klaar. Dit is een situatie die laat zien hoe je iets algemeen toepast zonder een specifiek inzicht. Ook zeggen leraren wel: we moeten leerlingen leren om zich bewust te worden van de impact die hun woorden hebben. Want je zal maar in de kast zitten en steeds 'homo' moeten horen. Dus vragen we onze leerlingen in zo'n situatie: realiseer je je wat dit betekent voor zo iemand? Dat is ook heel integer van de leraar. Of het helemaal werkt, weet ik niet. Dit legt meteen een hoge druk van empathie op een leerling, waartoe nog niet iedere leerling in staat is.

Hier is meer specifiek inzicht nodig. Anders dan bij andere maatschappelijk gevoelige onderwerpen, zoals lichaamstype of huidskleur, is dit een gevoelig onderwerp dat ons allemaal dicht op de huid zit. Het gaat over onze gender- en seksuele identiteit. Waarin we allen van elkaar verschillen, en ook weer allen aan elkaar gelijk zijn omdat ieder van ons deze identiteit moet vinden en vormgeven. Daar komt bij dat we het ook geen makkelijk onderwerp vinden. Dat laatste om drie redenen:

1. De eerste reden is: we vinden het privé. Dat onderstrepen we door er grappen en grollen over te maken maar geen open gesprek over te voeren. Seksualiteit en diversiteit in seksualiteit en gender liggen hier op één lijn. Het is bijna net zo moeilijk om een open gesprek over online flirten te voeren als over seksuele oriëntatie. Dan bedoel ik een echte uitwisseling met leerlingen. Niet van bovenaf iets te zenden als 'Ik als docent vind, of wij in Nederland vinden dit en neem het maar tot je'. Daarom zien we hier meteen waar een specifiek inzicht vraagt om een algemene inzet. Die inzet is namelijk: een open cultuur bevorderen waarbinnen leerlingen worden uitgenodigd om met respect hun ervaringen te delen.
2. De tweede reden is: we hebben zo onze eigen normen over seksualiteit. We kunnen zelfs boos worden als we ook maar denken dat onze normen niet serieus worden genomen in de opvoeding van onze kinderen. Ons voorbeeld van schelden met 'homo' houdt ons hierin een spiegel voor. Jongeren schelden met 'homo' als ze een jongen een mietje vinden. Ook binnen een vriendengroep. Dus als een jongen zich anders gedraagt dan wat ze verwachten bij zijn gender. Waar zouden ze die verwachtingen vandaan hebben? 'Homo' is nooit echt een koosnaampje. Soms zeggen leraren dat wel. En dit inzicht brengt ons weer bij de inzet bij een paar algemene vormen van aandacht. De eerste inzet zou moeten liggen bij het benadrukken van de overeenkomsten in plaats van de verschillen tussen man en vrouw. En bij de bewustwording dat gender flexibel is. En de tweede zodoende – nog algemener – bij het aanleren van respect voor het andere gender – wat meteen perspectief biedt voor #MeToo – en de derde – weer algemener – bij de ontwikkeling van eigenwaarde en respect, zodat je ook kan ingaan tegen groepsnormen, als dat nodig is. Straf jongens niet omdat ze macho doen. Dat mag, dat kan, dat hoort ook bij identiteit, dat hoort ook bij flirten. Leer ze wel flexibeler om te gaan met hun masculiniteit. Zodat ze minder onzeker worden om zichzelf te uiten zoals ze zich echt voelen. Of andere jongens niet uitsluiten die op het spectrum een beetje van hen vandaan zitten.

3. De derde reden is: we hebben verschillende opvattingen over diversiteit. Meestal ligt dit zo gevoelig dat we er onze vingers niet aan willen branden om de uitsluiting van anderen aan de kaak te stellen die met dat verschil in opvatting over diversiteit te maken heeft. Een specifiek inzicht hierbij kan zijn dat seksuele diversiteit extra gevoelig kan liggen bij leraren of leerlingen met een conservatieve achtergrond. Sommige politieke stromingen isoleren dat. Wetenschappers noemen dat homonationalisme. Daarom gebruikte ik het woord *homoreclame*: als je anderen eenzijdig wil overtuigen in respect voor seksuele diversiteit. In de politiek wordt soms extra gekeken naar conservatieve scholen of conservatieve leerlingen. Zij zouden achterlopen. We zouden vooral hen moeten doceren wat wij in Nederland van homoseksualiteit vinden. In de eerste plaats moeten we ons afvragen of de moeite die deze scholen of leerlingen met seksuele diversiteit hebben minder complex is dan de moeite die andere scholen vertonen door het onderwerp te vermijden. In de tweede plaats moet de conservatieve moeite juist niet leiden tot het tegen elkaar opzetten van diversiteit. De lhbt+leerlingen die wij spraken, brachten dit treffend onder woorden. Volgens hen moet wederzijds respect ontstaan voor verschil in identiteit. Wij, zo zeiden ze, gaan niet verwachten dat leerlingen die van huis uit een andere opvoeding over seksuele diversiteit hebben meegekregen, ook meteen, na een paar lessen, een andere opvatting innemen. Deze lhbt+leerlingen zien goed in dat het bij samenleven gaat om elkaar begrijpen. Om elkaar respecteren waarin je van elkaar verschilt. Op school. Juist daar. Want *dan* is het veilig voor iedereen. Hier leidt het specifieke inzicht dat er conservatieve gevoeligheid is rond gender- en seksuele diversiteit, opnieuw tot een meer algemene inzet. Deze is: werken aan een respectvolle dialoog over dingen waar we niet zo makkelijk over praten maar die wel heel sturend voor ons zijn. Namelijk onze identiteiten en hoe we vanuit onze eigen groep naar de wereld kijken. Opvallend genoeg gaan exact over deze dingen de kerndoelen: een respectvolle houding aanleren voor seksualiteit en – en dan komt het – diversiteit in de samenleving, waaronder – dus: *waaronder* – seksuele diversiteit.

De **vijfde** overweging is: **stimuleer schoolleiders dat ze bij hun leraren de pedagogische houding ondersteunen**. Dit lijkt een open deur, maar dat is het niet. Leraren zijn net mensen, zij hebben ook te maken met de vooroordelen die om gender- en seksuele diversiteit heen hangen. Maar ze krijgen er nog een dimensie bij. Van hen wordt verwacht dat ze kunnen reflecteren op waar ze zelf staan. En dat ze daar professioneel mee omgaan. Zij ontkomen er dus niet aan om te dealen met hun eigen persoonlijke bagage en in het leven opgebouwde normen. Vermijden ze dat, dan gebeurt er desalniettemin, onder de radar, van alles op het vlak van seksualiteit. Jongeren zijn de hele dag met seks bezig. En voelen dus ook regelmatig het verdriet wanneer ze op grond daarvan worden genegeerd, uitgesloten of gepest. Veel gaat goed ondanks de leraren. Veel gaat in de onderstroom fout, omdat zij het niet hebben gezien, niet hebben ingegrepen. Veel gaat niet beter, omdat de leraren de investering niet doen. Maar hier ligt, mijns inziens, juist de kern van een sociale veiligheid die inclusief is voor lhbt+leerlingen. Die kern is de open attitude van de leraar, die gericht is op wat leerlingen nodig hebben. Met de spiegel voor ogen wat je hen gunt. Uit de gesprekken met lhbt+leerlingen blijkt dat ze dat ook willen. Gezien en gehoord worden. Zodat onderling begrip en respect ontstaat. Ook voor medeleerlingen die moeite hebben met seksuele diversiteit. Hier ligt voor het lerarenteam dus ook het vertrekpunt om met elkaar vast te stellen waarin ze ondersteuning van buitenaf nodig hebben. En ik zeg schoolleider, of teamleider, want deze kunnen het team sturen, in kaart brengen wat het team nodig heeft, het contactpunt vormen met de partijen naar buiten, zoals de gemeente.

Ten slotte, de zesde overweging is: **bundel de druk van thema-pressiegroepen en trechter die richting de vraag van de scholen**. Sommige regionale COC's doen dit al door allianties te vormen met organisaties van aanverwante thema's. Die dus lopen langs de lijnen van de wettelijke opdrachten van veiligheid, kerndoelen, burgerschapsvorming en antidiscriminatie. Ik voer hier een pleidooi voor regionale samenwerkingsverbanden die vraaggericht werken. Dit creëert een win-winsituatie. Thema-organisaties kunnen hun aanbod houden. Maar

komen via elkaar bij scholen binnen. Scholen genieten optimaal leereffect. Ze houden hun behoeften levend. Daarmee kunnen de ondersteunende partijen floreren. En ondernemen in aansluiting op de vragen die werkelijk leven.

Dit is nodig voor de kwaliteit van het onderwijs, die de Inspectie nog onder de maat vindt. Zeker in onze tijd komt vanuit de samenleving een tsunami van onderwerpen over seksualiteit op scholen af. MeToo betekent: werken aan gelijkwaardigheid van wensen en grenzen voor alle genders. De haat voor transgenders betekent: werken aan respect voor diversiteit in de beleving van gender. De angst rond sexting betekent: leren respectvol te flirten in een moderne online samenleving, foto's niet meer doorsturen. Homonationalisme betekent: een open dialoog voeren, waarbij disrespect wordt begrensd, waarbij leerlingen worden uitgenodigd te spreken over hun behoeften die achter hun weerstand schuilgaan.

Onze jongeren verdienen die investering. Laten we de handen ineenslaan.

Marinus Schouten, School & Veiligheid

12 oktober 2018